

OCENE, ZAPISKI, POROČILA, GRADIVO

RAMOVŠEVO ZBRANO DELO I*

Po razmeroma dolgih pripravah (sprejeto na seji razreda za filološke in literarne vede SAZU dne 18. oktobra 1962 in na seji predsedstva dne 16. junija 1967; str. 4) je lani izšla prva knjiga zbranih znanstvenih del (objavil je namreč tudi dve noveli pod psevdonimom Julij Dub v LZ 1910, 1912) eminentnega slovenskega jezikoslovca, prvega profesorja za slovenski jezik na ljubljanski univerzi (1919-52) in predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1950-52) Frana Ramovša (1890—1952). Pričujoča knjiga zajema Ramovševe prve objave (od 1913 do 1918, če ne štejemo posebej drugega dela njegovih Slovenskih študij, ki je izšel v Jagičevem Arhivu leta 1920) in dva doslej še neobjavljena prispevka. Gradivo za prvo knjigo sta zbrala in uredila slovenska dialektologa in jezikovna zgodovinarja Tine Logar in Jakob Rigler, ki sta sprejela načelo, da Ramovševih dognanj ne bosta soočala z novejšimi rešitvami drugih avtorjev (največkrat bi to bile njune), marveč bosta v opombah k vsaki razpravi navedla druga Ramovševa dela, v katerih avtor zadevno vprašanje drugače rešuje ali bolj izčrpno razpravlja o njem (gl. str. 350-54). S tem je bilo Ramovševemu delu, ki je več desetletij pomenilo vrh slovenske vede o jeziku, izkazano spoštovanje, po drugi strani pa je tisti, ki bi rad izvedel za današnje stanje posameznih vprašanj, nekoliko prikrajšan, kajti razumljivo je, da še tako zgledno izpeljane jezikoslovne rešitve po dobrega pol stoletja ne morejo obveljati v celoti. Novo gradivo in novi metodološki prijemi so omogočili nadaljevalcem Ramovševoga dela, da so prišli v marsičem do drugačnih rezultatov, vendar to ne pomeni, da so učiteljevi dosežki v vsem preseženi in za sodobno slavistično jezikoslovje neaktualni.

Zaradi tiskarsko zahtevnega besedila sta se urednika odločila za ponatis že objavljenih Ramovševih spisov na podlagi fotokopij, zato jezikovno ne ustrezajo v celoti današnji normi, globlje pa urednika nista posegala v Ramovšev način izražanja tudi v doslej še neobjavljenih prispevkih; te sta le pravopisno prilagodila današnjim normam slovenskega knjižnega jezika, medtem ko je besedje (in zveze) ostalo Ramovševo, čeprav je deloma že zastarelo. Tri razprave, ki jih je avtor objavil v nemščini, so v prvi knjigi ponatisnjene najprej v izvirniku in na koncu prevedene v slovenščino (Anton Bajec in France Tomšič); niso pa prevajali daljših citatov v latinščini in nemščini (Zgodovina slovenske slovnice, Slovenska grafika — str. 213-57). Poleg opomb sta urednika poskrbela tudi za stvarno in besedno kazalo, kar je seveda najvažnejše, pogrešamo pa imensko kazalo avtorjev, na katerih dela se Ramovš v svojih spisih opira ali njihove trditve zavrača; enako ne bi bil odveč seznam kratic (z razlago), ki bi olajšal branje zlasti mlajšim slavistom.

* *Fran Ramovš, Zbrano delo*. Prva knjiga. Uredila Tine Logar in Jakob Rigler. Razred za filološke in literarne vede Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Dela, 23/1. Inštitut za slovenski jezik, 11/1. Ljubljana 1971. 372 str.

Ramovšev znanstveni vzpon je bil nagel in blesteč, saj je najpomembnejše razprave iz pričujoče prve knjige napisal že pred vojno (do konca leta 1914), med svojim 21. in 24. letom, ko je bil Meringerjev študent v Gradcu. Takrat si je tudi zastavil cilj in načrtal okvire za svoje življenjsko delo, napisati zgodovinsko slovnico slovenskega jezika (prim. *Slovenische Studien*, 98); za uresničitev tega cilja si je prizadeval vse življenje, in dobršen del naloge je tudi izpolnil. Nekoliko smo presenečeni, da je *Zbrano delo I* izšlo brez pravega uvoda (*Pripombe k izdaji*, str. 349, ga ne morejo nadomestiti), v katerem bi morali novemu rodu domačih in tujih slavistov predstaviti znanstveno podobo tega subtilnega jezikoslovnega misleca in utemeljiti izdajo njegovega opusa, saj zadene taka čast le redke učenjake. Tega bi si želeli tem bolj, ker doslej Ramovšev delež v zgodovini slovenskih humanističnih znanosti še ni bil ovrednoten in je zadnji temeljitejši oris njegovega življenja in dela izšel pred več kot dvema desetletjema v jubilejnem zborniku Slavistične revije (III, 1950, 3—4): F. Bezljaj, *Fran Ramovš, Pogled na njegovo delo* (225—36); J. Solar, *Fran Ramovš, Življenje* (441—45); Z. A. Bizjak, *Fran Ramovš, Delo* (Bibliografija Ramovševih spisov, 446—58). Razmeroma skopo je Ramovša predstavil Slovenski biografski leksikon (Ljubljana 1960, 22—24).

Od šestih razprav v ZD so bile tri objavljene v AslPh (v nemščini): *Iz slovenske dialektologije* (XXXV, 1914), *Jezikovni drobci iz slovenščine* (XXXVI, 1916), in *Slovenske študije* (XXXVII, 1918, 1920); v slovenščini so izšli *Slovarski doneski iz Trubarjevih del* (ČZN X, 1913) in *Delo revizije za Dalmatinsko biblijo* (Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino I, 1918), in v češčini etimološki prispevek o imenu *Neuroi* (Časopis pro moderní filologii a literaturu IV, 1914/15). Ramovševe ocene iz tega obdobja so pisane veliko bolj poljudno in so tudi izhajale v revijah, namenjenih širšim plastem izobraženstva: Ljubljanski zvon (4), Slovan (2), Nastavni vjesnik (2).

Najdaljša in najbolj izdelana razprava v knjigi so *Slovenske študije* (46—159, prevod — 278—345), v katerih Ramovš obravnava osnovno vprašanje razvoja slovenskega vokalizma — moderno vokalno redukcijo, pojav, ki je najmočnejše zadel kratke in nenaglašene visoke vokale (i, u, ē) in ki je z različno intenzivnostjo zajel celotno slovensko jezikovno ozemlje; najmočnejšo redukcijo poznajo osrednja slovenska narečja s hitrim govornim tempom, začela pa se je v nekaterih naglasnih tipih pred 16. stoletjem, v drugih pa z začetki protestantske književnosti. Vprašanja so se pred Ramovšem lotevali številni jezikoslovci, domači in tuji (npr. S. Škrabec, V. Oblak, K. Strekelj, A. A. Šahmatov, J. Baudouin de Courtenay, V. A. Bogorodickij), vendar se je šele Ramovšu dokončno posrečilo, da je na videz tako raznorodnemu skupku historičnih in narečnih podatkov našel skupno izhodišče in povezal njihove razvojne tendence. S tem namenom je ekscerpiral do malega vse ohranjene slovenske tiske 16. stoletja (in poznejše) in zbral novo gradivo za osrednji pas narečij od Bele krajine preko Dolenjske in Gorenjske do Koroške; za druga področja Slovenije si je pomagal z gradivom, ki ga je nabral od slovenskih znancev v Gradcu ali posnel iz rokopisnih seminarških nalog in disertacij v graškem slavističnem seminarju. Uvedel je enoten način fonetičnega zapisovanja, ki se je v slovenskem jezikoslovju v glavnem ohranil do danes. V tej razpravi je Ramovš pokazal značilne lastnosti pravega jezikoslovca: ustvar-

jalno obvladovanje splošne in slovanske fonetike (Sievers, Jespersen, Broch), poznavanje in upoštevanje slovenskega naglasa, mojstrsko vključevanje in podrejanje posameznosti v glavni razvojni tok slovenskega glasoslovja, veliko asociativno moč in kombinatoriko. Kljub zasičenosti z gradivom in zapletenosti obravnavanih pojavov je Ramovševa izpeljava problema bleščeča in izraz jasen, čeprav je vrh dosegel šele v *Kratki zgodovini slovenskega jezika* (1936).

Prvi Ramovšev objavljeni članek (1913), *Slovarski doneski iz Trubarjevih del*, prinaša 44 besed (z daljšimi citati in razlagami), ki jih ni najti v Pletersnikovem slovarju, ali pa ob njih ni navedeno Trubarjevo ime. V večini primerov gre za nemške izposojenke, a izvorna oblika vseeno ni bila vedno lahko ugotovljiva; zato se je k nekaterim vračal še pozneje (*avštrija*, *plumbart*). V pomenski in fonetični razlagi imena *Neuroi* (ČMF IV) je avtor dokazal, da obvlada indoevropsko glasoslovje in da se zanesljivo giblje med leksikalnimi vzporednicami v neslovanskih jezikih.

V razpravi *Iz slovenske dialektologije* se je Ramovš lotil zanimivega vprašanja iz gorenjskega konzonantizma — prehoda zobniških zapornikov v pripornike v izglasju in v skupini *dk (tk)*, npr. *grad — graḡ — gras*, *zid — ziḡ — zis*; *sladko — sḡahko*. V drugem delu prispevka z naslovom »Metateza« *l* in *v* v slovenščini pa nastopa proti razlagi L. Pintarja o menjavi *l* in *v* z utemeljitvijo, da »metateza« nima nobene opore, ker srečujemo ta pojav na Gorenjskem, kjer je prehod *l* v *v* splošno razširjen, in enako tudi mešanje *v* in *l*.

V *Jezikovnih drobcih iz slovenščine* (1916) se je Ramovš spoprijel z etimologijami besed *sraga*, *tvor*, (*u*)*bogati* in s Trubarjevimi besedami *Juog* (ivog) »vodnik«, *plumbart* »Jubiläumsfahrt«, *okorneti*; v istem spisu obravnava redek fonetični pojav prehajanja *d* v *r* v slovenskih narečjih (štaj. *zmârlet* < *zmlâdlet*) in ga vzporeja z istimi prehodi v drugih jezikih in narečjih. Da je bil Ramovš seznanjen tudi s folkloristiko, kaže kratek dodatek z naslovom *Kamnito nebo pri Slovanih* z razlago slovenskega samostalnika *trot*.

Med pomembna Ramovševa dela spada razprava *Delo revizije za Dalmatinsko biblijo* (1918, napisana že 1914), v kateri je avtor dokazal, da podrobno in natančno pozna jezikovno in pravopisno problematiko slovenskih tiskov 16. stoletja. S primerjavo pravopisa v odlomkih iz biblije, ki jih je Dalmatin izdal leta 1575 in 1578, in oglednega lista iz leta 1580 s pravopisom Biblije iz leta 1584, Ramovš ugotavlja (v nasprotju z dotedanjim mnenjem), da je Dalmatin sprejel in izpopolnil Kreljev pravopis in da je revizijska komisija jeseni leta 1581 ta pravopis potrdila. Ramovš s tem odreja Bohoriču glavno vlogo pri utrditvi »bohoričice«, ki je vpeljala med drugim črko *j*, predvsem pa natančno razločevanje sičnikov, šumnikov in afrikat, in tako izpodrinila Trubarjevo nepopolno pisavo in pravopis.

Omenjeni prispevki so v razdrobljenem slovenskem jezikoslovju tistega časa na mah zagotovili še ne tridesetletnemu Ramovšu vodilno mesto v slovenski znanosti; z njimi si je avtor pridobil sloves tudi v širši slavistiki, o čemer pričajo vabila na druge slavistične stolice. Toda Ramovš je ostal zvest novo ustanovljeni slovenski univerzi v Ljubljani, saj je bil prav on med njenimi glavnimi pobudniki in organizatorji; bil je med njenimi prvimi učitelji in njen najmlajši redni profesor (1919).

Med Ramovševimi ocenami iz tega obdobja večina zadeva slovenski knjižni jezik, zlasti njegovo pravorečje. Pohvalno je pisal o Breznikovi razpravi *Izreka v poeziji* in o *Začetnih poglavjih iz slovenske srednješolske slovnice*, čeprav ga v zadnjem delu preseneča Breznikovo kompromisno stališče do izgovora predsglasniškega in končniškega *l* (*u* ali *l*). Breznik je ostal na istem tudi v Slovenski slovnici (1916), kar mu Ramovš zameri. (Prim. na str. 240: »Breznik si ni upal znova vpeljati v šolsko knjigo izreke na *u*; marveč je — kar je še slabše kot elanje — dovolil poleg *u* tudi *l*; da izreka ne sme poznati kompromisa v knjižnem izgovoru, to bi mu moralo bolj biti lastno; upam, da bo II. izdaja to veliko napako popravila.« — Prim. tudi Šolarjevo objavo Nahtigalove kritike Breznikove slovnice 1916 v SR XV, 1967, str. 338.) Posebno temperamentno se je Ramovš spopadel z elkanjem ob Ilešičevem spisu *Izgovor slovenskega knjižnega jezika* v Nastavnem vjesniku 1913 in v Slovanu 1914 (odgovor Ilešiču).

Uničujočo oceno je napisal tudi o brošuri R. Merkha, *Deutsche Ortsnamen in Friaul* (LZ 1917), kjer ne očita avtorju le jezikoslovnega analfabetizma, ampak predvsem vsiljivo vlenemštvo. Istega leta je Ramovš pozdravil izid prvega snopiča Skrabčevih Jezikoslovnih spisov (izšli 1916) in z ogorčenjem zavrnil negativno oceno Josipa Tominška: »... ker je taka kritika za častitljivega očeta Skrabca žaljiva. O njegovih izvajanjih naj govori, kdor se na jezikoslovje razume, ne pa, kdor mu sega le do čevljev.« (203) Prijazno je napisano poročilo o spisu Rajka Nahtigala *Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache* in o prvem letniku Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino (1918), ki so ga uredili Nahtigal, Kaspret in Kidrič. Da je največ pozornosti posvetil Nahtigalovi razpravi *Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov*, nas ne preseneča.

Nekaj več besed je treba zapisati o razdelku knjige, ki prinaša dva doslej še neobjavljena Ramovševa spisa, *Zgodovina slovenske slovnice in Slovensko grafiko* (213—277). Pri nekoliko skrbnejšem branju *Zgodovine slovenske slovnice* in primerjanju le-te s prvim poglavjem (*Slovenski slovničarji*) Štrekljeve knjige *Historična slovnica slovenskega jezika* (1922, str. 1—35) se nam potrdi vtis, da se je avtor zlasti v ocenah posameznih slovenskih slovničarjev in njihovih del le preveč dobesedno naslonil na Štreklja. Dokler je Ramovš ta oris le predaval (verjetno v prvem ali drugem letu svojega delovanja v Ljubljani), sicer pa je ostal v rokopisu, ni v tem nič nenavadnega; toda v trenutku, ko spis tako rekoč proti volji avtorja srečamo natisnjen skupaj z razpravami, ki jih je imel avtor v nekem času za nove, dovolj izdelane in objavljive, se podoba spremeni.

Zgodovina slovenske slovnice je morala nastati v šolskem letu 1919/20 (ko je bila že ustanovljena stolica za slovenski jezik; prim. str. 249), zato pravzaprav ne spada več v prvo knjigo ZD, ki se zaključuje z letom 1918. Zakaj je Ramovš ni objavil, nam morda pojasnijo naslednje okoliščine: Rokopis Štrekljeve historične slovnice slov. jezika je bil v letih od 1918 do 1920 pri Ramovšu (in Brezniku), ki naj bi ga bila pripravila za natis pri Slovenski Matici. V predgovoru Štrekljeve HSSJ namreč beremo: »... ki pa jo bosta (slovnico, F. J.) celo predelala in izpopolnila dva strokovnjaka. /.../ »Slo-

venska Matica« je vrnila rokopis, kakor ga je bila sprejela; obljubljena strokovnjaka predelave nista započela.« S tem se ujema tudi Ramovševa navedba v ZD I, 248: »Matica Slovenska je prevzela rokopis njegovih (Štrekljevih, F. J.) predavanj o slov. hist. slovnici in poverila redakcijo dr. Brezniku in meni. Predavanja se omejujejo bolj na dognane stvari in je manj originalnih notic, tako da danes še ne morem izjaviti, ali jih bo mogoče dati na svetlo.« Po izidu prvega (in edinega) zvezka HSSJ (1922) je razumljivo, da Ramovš imenovanega orisa ni natisnil. S tem pa zadenemo ob bolj načelno vprašanje, ali kaže v ZD objavljati v večjem obsegu tudi Ramovševo rokopisno gradivo; če sodimo po prvi knjigi, bi to glede izvirnosti lahko vneslo dokajšnjo razglasenost v sicer ubrano celoto.

Čeprav sta urednika (in prevajalca) skrbno opravila svoje delo, tu in tam naletimo na kakšno pomanjkljivost. Tako npr. ni jasno, kaj naj pomeni (str. 228) »Wien, den 1. *Vormung* 1809« namesto *Hornung* (februar), kakor je zapisano v Kopitarjevi slovnici. V Bajčevem prevodu Slovenskih študij (307) beremo za izvirni *ruth(enisch) malorus(ko)*, zastarel izraz, ki ga je že pred več desetletji nadomestil *ukrajinsko*. Tudi fotokopijam ni po tehnični plati kaj očitati, toda naglasna znamenja so se ponekod le izbrisala (npr. str. 54, spodaj).

Kakor je hvalevredno, da se je Slovenska akademija znanosti in umetnosti odločila za natis celotnega znanstvenega opusa (v šestih ali sedmih knjigah) velikega jezikoslovca in enega najpomembnejših slovenskih učenjakov sploh, bi bilo v primeru, da se ima izdajanje ZD zavleči v desetletja, le vredno premisliti, ali ne bi bilo za slovansko jezikoslovje koristneje in pokojnemu avtorju pravičnejše objaviti dobro pretehtan izbor temeljnih Ramovševih del, druga pa bibliografsko registrirati in natančneje označiti njihovo vsebino. Ramovševe znanstvene podobe to ne bi okrnilo, odmevnost njegovega dela pa bi bila zaradi časovne zgoščenosti v jezikoslovnem svetu neprimerno večja.

Franc Jakopin

Filozofska fakulteta, Ljubljana

POETIKA KOMPOZICIJE*

Moskovska založba »Iskusstvo« je leta 1970 pričela izdajati serijo »Semiotične raziskave v teoriji umetnosti«. Knjiga *Poetika kompozicije* B. A. Uspenskiga je izšla v tej seriji kot prvi zvezek.

V uvodni pripombi h knjigi pojasnjuje uredništvo upravičenost take izdaje in deloma tudi izhodišča in načrt za prihodnost. Uredništvo ugotavlja, da se preučevanje umetnosti kot posebne oblike znakovnih sistemov vedno bolj uveljavlja v umetnostni znanosti, in pristavlja, da brez obvladanja speci-

* B. A. Uspenskij, Poetika kompozicii, Struktura xudožestvennogo teksta i tipologija kompozicionnoj formy, Izd. »Iskusstvo«, Moskva, 1970.

¹ V seriji je poleg knjige B. Uspenskiga izšla tudi knjiga znanega tartujskega literarnega zgodovinarja in teoretika Ju. M. Lotmana *Struktura hudožestvennogo teksta*, o kateri bomo poročali v eni od prihodnjih števil.